

KÖNYVISMERTETÉS.

Böle Kornél: Árpádházi Boldog Margit szenttéavatási ügye és a legősibb latin Margit-legenda. Budapest, 1937. 8-r. 44 l.

Böle Kornélnak, a prédikátor-szerzet tudós tagjának, negyvennégy lapra terjedő füzete régi irodalmunk szempontjából az értékes kiadványok közé tartozik. A szerző még 1932-ben hírvél adta a Szent István Akadémiában, hogy rendje bolognai házában szerencsésen fölfedezte azt a latin Margit-legendát, amelynek előkerülését mint a Jorg Valder német szövegének forrását 1907 óta várva vártuk. Most végre rövid ismertetés kíséretében közkezre került az egész szöveg. Megtudjuk, hogy a XIV. századbeli kéziratot, melynek 144-ik és a rákövetkező 21 lapja az értékes emléket tartalmazza, a bolognai dominikánus konvent archivumában «A» kódex néven őrzik, továbbá, hogy a kódexben a Margit-legendán kívül az 1276-iki tanúvallomások közül négy teljes és egy csonka fassio olvasható. Maga a legenda, természetesen, másolat az 1274—76 közt készült eredetiből vagy annak valamely másolatából, és egyes helyeiből világosan kitetszik, hogy az eredeti ama vén dominikánusok egyikétől származott, akiknek 1273-ban Margit disciplináló vesszejét és övét megmutatták. Az illető Böle szerint tudott olaszul, de magyar ember volt, mivel a dömések magyar tartományát «a mi provinciánk»-nak, Pest környékét «a mi vidékünk»-nek mondja és egy budai fiú történetét, aki szüleivel nagy betegen Sz. Margit sirjához zárandokolt, de már útközben visszanyerte egészségét, azzal fejezi be, hogy zárandoklásukat «cum cantu exultationis, ut moris est apud nos, perfecerunt.» Minden bizonnyal a tekintélyesebb testvérek közé tartozott — erre vall, hogy gyakran megfordult a király környezetében. Margit szent életét állítólag inkább látásból, mint hallomásból ismerte, viselt dolgai közül azonban mindössze egyről, a hideglelés János fráter gyógyulásáról említi, hogy «előtte» történt, holott a Szűz halálát követő miraculumokról szólva rendesen megjegyzi, hogy ő maga is jelen volt, vagy egyéb úton meggyőződött a dolog valóságáról.

Maga a latin legenda meglehetősen közel áll a Jorg Valderéhoz. Lap- és sorszám szerint feltüntetve a két szöveg első fele, a szorosan vett életrajzi rész a következőképp viszonylik egymáshoz¹:

¹ A dőlt számok a két legenda kiadásának (Horváth C., *A Margit legenda forrásai*, 1908. és Böle K. műve) lapjait, az állók a lapok sorait jelölik.

- J. V. 23: lat. 17, 1—8;
 « 24, 4—26, 28: lat. 17, 9—19, 6;
 « 26, 28—37: lat. 19, 8—20 és 33—36;
 « 26, 37—27, 4: lat. 19, 31—33;
 « 27, 4—10: lat. 20, 7—13;
 « 27, 12—16: lat. 19, 9—11;
 « 27, 16—22: lat. 19, 26—31;
 « 27, 24—26: lat. 19, 20—22;
 « 27, 28—34: lat. 19, 20—22;
 « 27, 34—28, 1: lat. 20; 27;
 « 28, 1—30: lat. 20, 27—21, 10;
 « 28, 36—29, 12: lat. 20, 21—27;
 « 29, 12—15: lat. 21, 25—27;
 « 29, 15—30, 17: lat. 22, 7—34;
 « 30, 20—37: lat. 21, 10—23;
 « 30, 37—31, 24: lat. 21, 27—22, 6;
 « 31, 24—32: lat. 22, 34—23, 9;
 « 31, 35—37, 16: lat. 23, 11—27, 7.

A kimutatásból nem tűnik ki, de megértéséhez okvelten tudni kell, hogy a latin szöveg nincs fejezetekre tagolva, tehát nem is tartalmaz fejezetcímeket, mint a Jorg Valder fordítása. Ennek a körülménynek a számbavételével kiderül, hogy a német legendának egyetlen lényegesebb része sincsen, amelynek a latinban nem volna párja; viszont másfelől a latinban sem akad több számottevő hely kettőnél, amelynek a németben nem lehet párját találni.¹

Nagyobb és szembeszökő az eltérés az anyag egymásutánját tekintve, azonban csupán a legenda első felében, az életrajzban. A második részt alkotó miraculumoknak mind a száma, mind a sorrendje itt is, ott is teljességgel ugyanaz. Különbség inkább az előadásban mutatkozik. A névtelen magyar már a tulajdonképpen való «vitá»-ban is szaporább beszédű a német fordítónál; a csodákban még jobban eltávolodnak egymástól. Jorg Valder szemmel láthatólag rövidsége törekszik, gyakran kivonatosan fordít, elhagyogatja a mellékkörülményeket, a történeteknek csupán a lényegét méltatja tollára. Végre a német fordítás abban is elüt a latin szövegtől, hogy benne a szerző csupán egyszer, a VIII. fejezet következő szavaiban lép előtérbe:

¹ V. ö. a) Et si quando cursum suum consuetum consummare non poterat maxime propter parentum suorum presentiam ac si non modicum in commodum passa donec recuperasset quod necessitate omiserat admodum tristabatur quod particula diei bona ipsam sine fructu preterisset. 19, 22—26. b) Audiebat avide temporibus opportunis verbum predicationis et patrum collationes, exempla et legendas sanctorum et precipule miracula gloriose virginis cui specialissima devotione adhebat intantum ut quandocunque eam nominari audisset vel ipsa eam nominasset caput suum ob reverentiam ipsius profundius inclinaret nec eam aliter nisi dei genitricem et beatam spem vocabat. 20, 2—7.

«Dise Kleider und gerten der disciplin hab ich pruder hans ein meister prediger ordens und andere tagte prüder nach irem abgang gesehen.»¹

Mindennek dacára egészen bizonyos, hogy az a deák szöveg, amelyből J. V. fordított, a latin legendának volt valamilyen változata. A fordítás ezt a szöveget Joannes Vercellensisnek tulajdonítja; de ez Böle szerint csak kegyes család, amelyet Jorg Valder követett el, hogy munkájának a tekintélyét fokozza. Persze egyébre is lehet, sőt talán kell is gondolni. J. V., a bécsi perjel, nem volt utolsó embere a prédikátor-szerzetnek, bajosan adta a fejét hamisításra. Számba kell venni, hogy nem titkolja el a nevét, nyíltan elismeri a munkáját sajátjának, ország-világ előtt vállalja érte a felelősséget. Nem tart tőle, hogy hazugságon kapják, csalónak bélyegzik. Egész eljárása arra vall, hogy amit ír, jóhiszeműséggel írja; az «ego frater Johannes»-t már készen találta a kezében forgott deák szövegben és ez a szöveg már előtte mint Joh. Vercellensis legendája szerepelt a köztudatban.

A latin legenda megírásának érdemét, természetesen, nem lehet a névtelen öregtől elvitatni; de az sem lehetetlen, hogy János magisternek szintén volt valami köze a munkához. A kérdést mindenesetre korán volna még megoldottnak tekinteni. A dolog különben sem fontos és semmit sem változtat a biztos eredményen, hogy a névtelennel ismét szaporodott régi érdemes íróink, és munkájával középkori deák irodalmunk termékeinek sorozata. Ehhez járul, hogy a latin Margit-legendában kevesebb a hiba, mint J. V. fordításában, és szövege amazénál is jobban hozzásimul a Ráskai Lea textusához. Egyébiránt a két emlék életrajzi felének egymáshoz való viszonyát legjobban a következő jegyzék mutatja:

Magy. leg.	1, 12—3, 7:	lat. 18, 2—16;
«	« 3, 10—7, 6:	lat. 18, 16—19, 9;
«	« 7, 9—10, 1:	lat. 19, 9—29;
«	« 13, 5—8:	lat. 19, 29—31;
«	« 18, 3—12:	lat. 20, 2—7;
«	« 20, 9—22, 9:	lat. 20, 8—24;
«	« 27, 1—32, 8:	lat. 23, 11—24, 15;
«	« 34, 13—35, 9:	lat. 24, 16—22;
«	« 35, 10—14:	lat. 24, 22—23;
«	« 36, 1—4:	lat. 24, 16;
«	« 36, 4—9:	lat. 20, 24—27;
«	« 40, 7—10:	lat. 20, 27—28;
«	« 41, 9—42, 12:	lat. 20, 30—39;
«	« 43, 1—49, 4:	lat. 20, 39—22, 12;
«	« 56, 10—57, 3:	lat. 22, 13—16;
«	« 58, 8—9:	lat. 22, 34—35;

¹ V. ö. a lat. 25, 27—30: Hanc vestem deliciarum et discipline virgam ipse magister ordinis frater Johannes et nos plures fratres seniores post transitum eius... vidimus.

- Magy. leg. 58, 12—59, 10: lat. 22, 20—28;
 « « 60, 12—62, 2: lat. 22, 38—23, 10;
 « « 80, 1—93, 8: lat. 24, 23—26, 24;
 « « 96, 9—97, 11: lat. 26, 24—31;
 « « 100, 12—102, 10: lat. 26, 31—27, 6.

A jegyzékből meg lehet állapítani, hogy a magyar szöveg a részek sorrendje tekintetében ép úgy eltéréget a névtelen öregétől, mint akár a Jorg Valder fordítása, vagy a Ranzanus relatioja. A négy változat ebben a részben egyaránt különbözik egymástól. De a számok egyebet is megmutatnak, jelesen, hogy a latin legenda első felének anyaga szinte hiánytalanul megtalálható a magyar szöveg életrajzi részében.

Utóbb, a csodák sorrendje dolgában, a két emlék el-elválik, sőt a magyar épenséggel mellözi a névtelen három miraculumát, de viszont a többinek előadásában annál szorosabb kötöttük az egyezés, még a leginkább összevissza foltozott történetek is világosan tükröztetik a latin előadását.

Teljesen bizonyos ezek után, hogy a magyar Margit-legendának azok a részei, amelyeket harminc évvel ezelőtt a Jorg Valder ismeretlen latin eredetijéből származtattunk, közvetlenül vagy közvetve a névtelen öreg dominikánus szövegére mennek vissza. És ugyancsak erre kell visszavinni néhány apró részletet, amelynek a német fordításban nem lehetett párját találni.¹

Röviden összefoglalva körülbelül ennyire rúg, amivel az ősi latin legenda fölfedezése előbbre vitte a magyar Margit-legendá kérdését. Kaptunk egy szöveget, amely helyenkint részletezőbb a Jorg Valder német fordításánál és sokkal jobban vág a magyarhoz, de néhány sorát nem számítva,

¹ V. ö. Magy. 8, 8—10: mykeppen... mond vala. Lat. 19, 16—17—M. 18, 5—6: es peldakat... choda teleleat. Lat. 20, 3—4 | M. 21, 10—13: Ezeknek okaert... jyltetyk vala. Lat. 20, 17—19. | M. 62, 1—3: ez zegenfegben... zvkfegekben. Lat. 23, 9—10. | M. 142, 12—13; 143, 3—4: vgy hogy... terdeeben; az napnak... mulvan. Lat. 31, 17, 20. | M. 152, 2—4, 8—13: az ev orchayanak... huffa; minden faydalma... erdeme mya. Lat. 33, 25—26, 29—31. | M. 155, 11—13: es ez dologrot... byzonfagval. Lat. 34, 27. | M. 156, 9—13: ez dologban... bizonnal. Lat. 34, 31—36. | M. 157, 7; 159, 3—4; 160, 12, 14—16: es vala heet eztendevs... hogky mendeneftvel meg holt vala meg hydegedet vala... meg foztatot vala... zanto ebed elevt... meg motatak... fem ferelm. Lat. 35, 1—33. | M. 162, 6—163, 4, 13—15; 164, 8—11: mert tely... kevet; es az... mya; az zomhedok... mvtatak meg. Lat. 36, 4—13, 17—19, 23—24, 30—32. | M. 165, 3—8; 166, 9—10; 168, 2—6: Vala nemely... meg zalla; nagy fok jdeyg... fonal; Oh... erdemerevl. Lat. 36, 36—39; 37, 1—2 | M. 171, 11—12; 172, 5—6: pofoganak tartomanyabol; hog kyknek... gevrng napyg. Lat. 41, 1—11. | M. 172, 10—12, 14: az ev... meza: Ez azzonyallat... el kevltuen. Lat. 39, 11—12, 14. | M. 177, 8—15; 179, 1—3, 3—4, 5—10, 12—14; 180, 1—14; 181, 1—5: iffyv... fraterevk; zent margyt... bodog lelket; Ez iffyv... mellette; Es gondolvan... akkoron; Azert... margyt azzonnak. Lat. 40, 13—18; 40, 26—27; 40, 22; 40, 19—25; 40, 27—39. | M. 187, 10—13; 188, 6—9: ky meg efkevek... eztendeven. Lat. 42, 32—35, 41; 43, 1—2. | M. 189, 3—4; 190, 2, 5—7: Ky vala... felefege; egeffegben marada: ev velek... ompud ban. V. ö lat. 43, 4—16.

semmit sem nyújt azokhoz a magyar részletekhez, amelyeknek forrását annak idején Garinusban, Ranzanusnál és egyebütt kerestük. Thienemann Tivadar rámutatott a szent-galleni német kézíratra, mint amelyben előfordul néhány ilyen részlet, de eleddig sem ennek, sem a vele együtt emlegetett többi kéziratnak sem szövege, sem az említetten kívül egyéb sajátságai, sem esetleges kapcsolatai nem ismeretesek. Fölötte kívánatos volna, hogy ez az állapot végre-valahára megszűnjék. Böle atyának hálával tartozik az irodalomtörténet, hogy kutatásainak értékes gyümölcsét nem rejtette véka alá.

—HORVÁTH CYRILL.

Rédey Tivadar: A Nemzeti Színház története. Az első félszázad. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1937. 8-r. 405 l.

A Nemzeti Színház jubileumi ünnepeit eddig is gyümölcsözők voltak a magyar színészettörténet számára. Az ötvenéves jubileumhoz kapcsolódik Székely József *Magyar játékszíne*, Váli Béla színészettörténeti munkája, s végül Bayer József alapvető műve a nemzeti játékszínről. A százéves jubileumnak eddig legjelentősebb terméke Rédey Tivadar szép könyve a Nemzeti Színház első félszázadáról.

Rédey Tivadar könyve egészen más célzattal készült, mint Bayer József tudományos alapvetése; nem szakköröknek szól, hanem a művelt nagyközönség széles rétegeihez; kevesebb annál és olykor mégis sokkal több: nem tudomány, hanem művészet. Művészetté emeli szerzőjének nemcsak nagy írói készsége, hanem művészi képzelete is: egy-két adatból az egészet képes rekonstruálni, mégpedig rendszerint annyira helyesen, hogy a tudományos kutatás az ő általa alkotott képet nem fogja lényegesen megváltoztatni, legfeljebb kiegészíteni, sőt sok esetben csak igazolni. Rédeyt erre a megérzésre elsősorban az a meleg, szinte személyes viszony képesíti, amelyben hőseihez áll. A Nemzeti Színház vezetői, színészei, sőt még drámaírói sem elvont alakok itt, hanem húsból és vérből való emberek — sokszor egészen megkapó képet rajzol róluk. Nemcsak addig érdeklik, amíg szerepet játszanak a Nemzeti Színház életében, hanem azután is. Elkísérjük Bartay Endrét, Orczy Bódogot önként vállalt külföldi száműzetésükbe, tört pályájuk végső állomásáig, ott állunk az első igazgató, Bajza József sírjánál, pedig már akkor réges-régen megszakadt minden összeköttetésük a Nemzeti Színházzal, mely ment tovább fejlődésének útján; de ebből a fejlődésből az ő életük már nem volt kitörülhető.

Mesteri jellemrajzaival sok, a köztudatban eddig helytelenül meggyökereszt halvéleményt igazít helyre. Teljes érdemében látjuk Bartay Endre működését, Simontsits János önzetlen munkáját, a sokat támadott Radnótfáy Sámuel küzdelmeit; de a legmesteribb képet talán Szigligeti Ederől rajzolja, aki negyven esztendőn keresztül szívének «valóban minden dobbanásával az intézet tisztességének emelésén és jövőjének biztosításán munkálkodott».

Rédey nem tudományos célkitűzéssel írta munkáját, de mégis lelkiismeretesen felhasznált minden részletmunkát, ami rendelkezésére állott. Sajnos, azonban ezeknek a munkálatoknak jórésze legfeljebb arra volt alkalmas, hogy félrevezesse. Tévedései — nem sok és nem lényeges — nagyrészt